

Ключевые слова: Нюрнбергский трибунал, основные подходы к оценкам, историческое значение, правовые последствия, международное право.

Summary

Ivanov V. Nuremberg process: historical and legal significance (On the 70th anniversary of the International military Tribunal).

The article highlights the main approaches to the Nuremberg Tribunal assessment, its background, historical and legal significance and its influence concerning the modern International law development. Nuremberg here is defined as deterrent for all those who try to reshape the political map of Europe and World.

Key words: Nuremberg Tribunal, main approaches to assessment, historical significance, legal outcomes, international law.

УДК 340.12

О. М. КУРАКІН

Олександр Миколайович Куракін, кандидат юридичних наук, доцент, професор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Під предметом правового регулювання в юриспруденції прийнято розуміти суспільні відносини, що регулюються нормами права, спеціально створеними для цього відповідними суб'єктами. Особливо таке розуміння міцно вкоренилося в галузевих юридичних дисциплінах.

Зокрема в сфері міжнародного приватного права фахівці під предметом даної галузі розуміють приватноправові відносини міжнародного характеру¹. У цивільному праві висловлюється така думка: «Як і будь-яка галузь, цивільне право складається з правових норм, що регулюють суспільні відносини. Предмет цивільного права також становлять суспільні відносини»².

Очевидно, предмет правового регулювання – одна з основних і найбільш часто вживаних категорій і в загальній теорії права. Більше того, зрозуміло, що категорія «предмет правового регулювання» зобов'язана своїм «народженням» саме теорії права, тому так важливо, щоб в цій науці дане поняття було по можливості чітко визначено.

Якщо звернутися до того, як предмет правового регулювання визначає теорія права, можна констатувати, що суперечок щодо даного поняття серед вчених ні в радянській, ні в сучасній вітчизняній науці майже не спостерігається. Основні розбіжності полягають у тому, що одні вважають предметом правового регулювання суспільні відносини, а на думку інших – це поведінка суб'єктів.

На радянському етапі розвитку теоретико-правової науки в якості предмета правового регулювання визнавалися суспільні відносини, а правове регулювання визначалося як їх «класовий регулятор», організований державний вплив на них за допомогою закону³.

Інший підхід, як вказувалося вище, визначав предметом правового регулювання саме поведінку суб'єктів. Л. С. Явич, наприклад, розумів правове регулювання як різні юридичні форми впливу держави на поведінку суб'єктів суспільних відносин через встановлення прав і обов'язків⁴. Аналогічної позиції дотримувався С. С. Алексеев⁵, який вважав «програмування» поведінки людей і правове регулювання результатом реагування суб'єктів на правовий вплив.

Аналогічні розбіжності існують в теорії права і нині. Однак якщо виходити з того, що правове регулювання суспільних відносин є процесом державного регулювання, то логічних протиріч у наведених твердженнях немає.

Власну точку зору щодо визначення предмета правового регулювання висловлював В. Д. Сорокін. Він вперше запропонував розглядати в якості предмета правового регулювання єдиний предмет для всієї системи права, включно з відносинами соціально-правового середовища⁶.

Слід також зазначити, що деякі науковці в правовому регулюванні виділяють його предмет і об'єкт.

Очевидно, що кожний вчений наводить свої аргументи на користь визнання найбільш обґрунтованою саме його позиції, однак у цілому будь-які принципові протиріччя між зазначеними міркуваннями, на наш погляд, відсутні. У цьому контексті, здається, можна погодитися з А. В. Поляковим, який вважає протиріччя в трактуваннях предмета правового регулювання невинуватими, оскільки «право впливає на поведінку суб'єктів і регулює її, а поведінкові акти лежать в основі суспільних відносин, у зв'язку з чим, не буде помилкою, вважати, що предметом правового регулювання є суспільні відносини, які регулюються через поведінку суб'єктів соціальної взаємодії»⁷.

Отже, визнаючи державу в якості головного і фактично єдиного творця правових норм, вітчизняна теорія права розвиває цю концепцію, цілком поширюючи її на правове регулювання і його предмет.

Так, наприклад, В. В. Лазарєв пояснює, що не всі дії чи відносини соціальних суб'єктів можуть ставати об'єктом правового впливу, а лише певна їх частина, а саме ті з них, які мають нормативний характер, можуть бути формалізовані⁸.

Видається, що таке формулювання насправді не визначає коло суспільних відносин, які можуть бути врегульовані правом, і відносини, втручання держави в які неприпустимо. Скоріше, навпаки, вона дає можливість державним органам надати правову форму фактично будь-яким суспільним відносинам. На думку А. В. Полякова, «в сферу правового регулювання повинні входити ті відносини, які об'єктивно потребують правового опосередкування і «вписуються» в правову структуру. Це означає, що вони мають своє місце в ієрархії соціальних цінностей, можуть бути змодельовані в правовій нормі і перекладені мовою суб'єктивних прав і обов'язків»⁹.

В. Д. Сорокін вважає, що в предмет правового регулювання входять «не всі суспільні відносини, а лише ті з них, які об'єктивно, з цілого ряду причин потребують саме юридичного, тобто в принципі уніфікованого впливу на них з боку держави», або «відносини різного змісту, в юридичному регулюванні яких суспільство і держава безпосередньо зацікавлені»¹⁰.

Вважаємо, не можна недооцінювати важливість та значення визначення предмета правового регулювання, у зв'язку з чим спірною видається таке його трактування, згідно з яким констатується лише факт необхідності впливу на такі відносини з боку держави. Очевидно, що зміни стосуються не тільки потреб суспільства в цілому, а й інтересів конкретних осіб. Отже, на нашу думку, недостатньо говорити тільки про заінтересованість держави як про стримуючий критерій правового регулювання.

На підставі вищевикладеного, незважаючи на незаперечно важливе значення предмета правового регулювання, можна резюмувати, що наведене вище визначення не повною мірою відображає всю його складність і суперечливість. Як справедливо зауважує Ю. І. Гревцов, «така традиційна відповідь уявляється сьогодні надто загальною і недостатньою»¹¹.

На наш погляд, цю проблему потрібно намагатися вирішувати за допомогою теорії права, причому в наступних напрямках:

- 1) місце суб'єкта у визначенні предмета правового регулювання;
- 2) особливості суспільних відносин, що становлять предмет і визначають цілі правового регулювання.

Правове регулювання являє собою цілісний процес упорядкування суспільних відносин, що виникає через взаємодію його системних елементів. Слід погодитися в цьому зв'язку з тими вченими, на думку яких предмет правового регулювання становлять суспільні відносини. Проте, на наше переконання, цього недостатньо для його повної характеристики. Видається, що процес правового регулювання являє собою складну взаємодію елементів, які визначають методологію, специфіку цього регулювання та особливості способів, за допомогою яких воно здійснюється.

Таким чином, ми вважаємо, що залежно від способів правового впорядкування суспільних відносин єдиний предмет правового регулювання має свої особливості і різний зміст.

На думку автора, правове регулювання не можна зводити лише до волі законодавця і його дій, спрямованих на упорядкування суспільних відносин. Пропонуємо подивитися на правове регулювання ширше і визначити особливості його предмета і цілей у сфері правотворчості, законотворчості та законодавчого регулювання.

Правотворчий процес, на думку автора, не обмежується виключно прийняттям державними органами нормативних правових актів. Специфіка способів упорядкування суспільних відносин суттєво впливає на зміст предмета правового регулювання в цій сфері.

Спонтанність регулювання суспільних відносин за допомогою права не дає можливості вести мову про мету цього процесу, однак його зміст можна охарактеризувати як задоволення потреб суспільства у врегулюванні конкретної сфери відносин. Причому, на відміну від правового регулювання, здійснюваного у сфері законотворчості, вказана мета не стоїть перед конкретними суб'єктами. Люди, які вступають у суспільні відносини між собою, мають на меті свої конкретні цілі, ніяк не пов'язані з метою правового регулювання. Однак той правовий порядок, що досягається в процесі правового регулювання, обумовлений об'єктивними потребами суспільства. Як зазначає Ф. А. фон Хайек, «мета» не означає нічого іншого, крім того, що їхні дії спрямовані на підтримку або відновлення цього порядку»¹².

На нашу думку, можна стверджувати, що кінцева мета правового регулювання полягає у створенні умов для розвитку права і його ефективного функціонування, визнання суспільством основоположних правових ідей та адаптації права до сучасних потреб його членів. Глобальна мета правового регулювання полягає в зміцненні ідеї права в суспільстві і на цій основі стійкому правовому розвитку, при якому право стає найважливішою функцією громадського життя.

Відповідно до мети визначаються і завдання правового регулювання в конкретних сферах реалізації, які, в свою чергу, обумовлені особливостями його предмета.

Щодо законотворчої діяльності, А. Нашиц зазначає, що процес «створення права» поділяється на дві стадії. Перша характеризує процеси пізнання, оцінки психологічних і вольових чинників, аналізу правоформуючих факторів і виразу на цій основі панівної волі. На цій стадії процес «створення права» відрізняється гнучкістю, різноманітністю і динамізмом. Потім соціальні джерела права обумовлюють перехід до другої стадії законотворчості – визначення правових рішень, норм позитивного права. Це досягається завдяки юридично значимим діям органів, уповноважених на видання правових норм¹³.

Специфіка суспільних відносин, які виникають в процесі законотворчості, полягає, на думку автора, в тому, що це вже не спонтанний, а заздалегідь обдуманий процес «пошуку» і формулювання правил, надання їм відповідної форми. Причому йдеться не тільки про пошук «правил справедливої поведінки» з метою закріплення їх у нормативних правових актах і вирішення судових спорів, а ще й про «правила організації».

Таким чином, зміст суспільних відносин у сфері законотворчості характеризується вже діями законодавця, виконавчих органів влади та суду. Основне завдання суб'єктів правового регулювання у сфері законотворчості полягає в тому, щоб «відшукати» «правила справедливої поведінки», надати їм офіційну форму вираження і гарантувати їх дотримання, для чого потрібно створення організації, яку ми називаємо державою. Держава не тільки примушує до виконання «правил справедливої поведінки», а й здійснює управління суспільством відповідно до зазначених правил.

Крім того, на етапі законотворчості перед суб'єктами стоїть ще одне дуже важливе завдання – створення «правил організації», особливих правил, що визначають структуру, цілі та функції самого державного апарату, всієї системи організації суспільства в рамках державного правління, що сприяють проведенню законів в життя. Як точно встановлював закон англійських судів: «Закон вище короля, тому що і король, і всі його піддані підкоряються закону, і без нього не було б ні короля, ні королівства».

Тут важливо розуміти, що держава створює тільки умови для реалізації «стихійно» формуються правил, закріплених у законі, а не самі «правила справедливого поведінки». Правила, які держава може винаходити – це закони та інші нормативно-правові акти, що визначають функції і повноваження державних органів, необхідні для підтримки порядку й функціонування держави. Правила, що спрямовують дії людей в рамках організації, відрізняються тим, що це завжди конкретні, а не абстрактні, на відміну від «правил справедливого поведінки», правила виконання запропонованих завдань. «Правила справедливого поведінки», навпаки, абстрактні і не залежать від чийх-небудь конкретних цілей.

У рамках здійснення правового регулювання можна доповнювати і покращувати «правила організації», оскільки мета правового регулювання у сфері законотворчості полягає в тому, щоб удосконалювати і втілювати в життя правила, що сприяють правореалізації. Разом із тим, на думку автора, не варто намагатися покращувати і доповнювати норми права, що формуються спонтанно. Як влучно зауважує Ф. А. фон Хайек, якщо деякі дії стануть спрямовуватися іншою силою, яка прагне до інших цілей і враховує інші знання, цей баланс неминуче буде зруйновано. Іншими словами, в цьому і полягає суть аргументів проти «втручання» і «вторгнення» держави в «стихійно» сформований процес правотворення.

Щодо «правил організації», то варто погодитися з авторами, які розрізняють поняття законотворчості і нормотворчості, як процеси створення норм закону та підзаконних нормативно-правових актів. На нашу думку, у разі створення «правил організації» – це в основному відомчі нормативно-правові акти, які беруть виконавчі органи влади для забезпечення функціонування відповідних державних структур. У цьому зв'язку уявляється, що доцільніше називати цю складову законотворчого процесу нормотворчістю, щоб попередити обгрунтовані звинувачення в тому, що буквальне тлумачення поняття «законотворчість» не має на увазі прийняття підзаконних нормативно-правових актів.

Ще одна сфера, в якій здійснюється правове регулювання – сфера законодавчого регулювання.

На даному етапі правове регулювання здійснюється, на наш погляд, в тому загальноприйнятому значенні правового упорядкування суспільних відносин, з якого ми почали аналіз особливостей предмета, цілей і завдань правового регулювання.

Як випливає з самого поняття «законодавче регулювання» (тобто «дане законом») – це впорядкування відносин, засноване на законодавчих приписах або положеннях інших нормативних правових актів. Іншими словами, законодавче регулювання (на відміну від законотворчості, тобто процесу «створення» закону) являє собою процес реалізації правових норм, закріплених у нормативних правових актах. Однак законодавче регулювання не перестає при цьому розглядатися у складі процесу правового регулювання, оскільки правове регулювання в цьому випадку здійснюється за допомогою все тих же правил, тільки вже безпосередньо в процесі реалізації нормативних правових актів суб'єктами суспільних відносин.

Специфіка змісту суспільних відносин у сфері законодавчого регулювання полягає в тому, що впорядкування відносин здійснюється за допомогою вже закріплених в нормативних актах положень – як «правил справедливого поведінки», що вже «відкриті» і гарантовано захищені державою шляхом надання їм офіційної форми вираження, так і «правил організації».

Очевидно, що основним завданням правового регулювання на даному етапі є реалізація законодавчих положень, тобто реалізація того правопорядку, який у словесній формі закріплений у державно встановлених нормативних приписах.

У теорії права досить часто, поряд з терміном «правове регулювання», використовується термін «правовий вплив». При цьому вчені юристи справедливо звертають увагу на необхідність розрізнення зазначених понять. Одним з перших на це вказав С. С. Алексєєв, а згодом – А. В. Міцкевич, А. Ф. Шебанов, Н. І. Матузов, А. М. Вітченко, М. І. Байтін, В. М. Горшенєв, В. В. Лазарєв та інші.

В останні роки в теорії держави і права з'явився ряд напрямів, що досліджують нові можливості права як одного з ефективних засобів науково обгрунтованого соціального управління. Технічний прогрес висунув у традиційних галузях правового регулювання назрілі актуальні задачі.

Тому слід уточнити етимологію, співвідношення і взаємодія правового впливу і правового регулювання. Для теми нашого дослідження це дуже важливо.

Термін «регулювання» походить від латинського *regula* – правило і означає впорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність із чимось. Термін «вплив» означає дію, спрямовану на що-небудь за допомогою системи заходів. Очевидно, що зміст цих двох категорій дуже схожий, але неоднозначний.

Поняття «вплив» за обсягом ширше, ніж «регулювання», оскільки вплив включає в себе не тільки регулювання, а й інші правові засоби і форми впливу на поведінку людей. Тому не можна зводити правові засоби і форми впливу права на суспільні відносини тільки до правового регулювання.

«Зрозуміло, правове регулювання завжди означає також і правовий вплив, але правовий вплив не завжди означає свідоме нормування суспільних відносин. Перше пов'язане з встановленням конкретних прав і обов'язків суб'єктів, з прямими приписами про належне і можливе, друге – не пов'язано. Перше означає дію (здійснення) правових норм через правовідносини, друге – не обов'язково»¹⁴.

А. М. Вітченко розмежовує два аспекти регулювання: як власне регулювання і як вплив у процесі регулювання, зазначаючи, що оскільки норми права впливають на вчинки людей через їх волю і свідомість, необхідно розглядати регулюючу роль права спочатку як нормативний вплив поза правовими відносинами, а потім і як регулювання в них¹⁵.

На волю суб'єктів суспільних відносин впливають різні правові явища, в тому числі такі, як правові принципи, правосвідомість, нормотворчий процес, право- та дієздатність, правовий статус особи, економічні, політичні, культурні та інші права, правова культура, відповідальність, в кінцевому рахунку – вся правова система.

Правовий вплив протікає в двох основних формах. По-перше, відображення і закріплення в правових категоріях основних напрямів діяльності держави щодо перетворення, вдосконалення суспільних відносин. По-друге, закріплення в нормативних актах структури державних органів, їх компетенції, основних демократичних інститутів і т. д.

Якщо вплив права на свідомість і волю людей протікає в двох формах, то регулювання виражається лише в одній, а саме, у формі правових відносин, де норми права перебувають у взаємодії, а держава впорядковує і захищає суспільні відносини за допомогою дозволів, приписів, заборон.

Предметом правового впливу можуть стати практично всі суспільні відносини, соціальні зв'язки, економічні, політичні, культурні, соціальні відносини, які правом не регулюються, але на які воно, так чи інакше, поширює свій вплив. Сюди, звичайно, відносять і поведінку людей.

Предмет правового регулювання дещо вужче предмета правового впливу, ним охоплюються суспільні відносини або їх сукупність, які потрапляють під регламентацію юридичних норм.

А. В. Малько також звертає увагу на те, що правове регулювання як спеціально-юридичний вплив, на відміну від правового впливу, пов'язане зі встановленням конкретних прав і обов'язків суб'єктів, з прямими приписами про належне і можливе. У цьому сенсі регулювання – лише одна з форм впливу права на суспільні відносини, що не охоплює всіх інших його форм¹⁶.

На думку В. І. Гойман, «правове регулювання, є частина механізму дії права, яка характеризує спеціально юридичний вплив права на поведінку і діяльність його адресатів, але безпосередньо з ними ще не пов'язана. У результаті правового регулювання формується правова основа, визначаються орієнтири для організації діяльності учасників регульованих відносин і досягнення фактичних цілей права. Але сама ця діяльність і досягненні в процесі її здійснення результати змістом правового регулювання не охоплюються і пов'язані з іншими ланками механізму дії права»¹⁷.

Правовий вплив виступає як частина системи соціального регулювання суспільних відносин і здійснюється через свідомість, інтереси, мотиви, поведінку людей. Впливає та впорядкування на суспільні відносини за наступною схемою: свідомість людини – поведінка особи – конкретні соціальні зв'язки і взаємини людей – суспільні відносини. Основним елементом керуючої і керованої системи виступають люди, а управління зводиться до того, що один з них впливає на свідомість і поведінку людей.

Правове регулювання суспільних відносин здійснюється за допомогою практично тих же самих елементів і в тій же послідовності, що і при правовому впливі, але з додаванням дуже важливого юридичного інструментарію – суб'єктивних прав і обов'язків. Тому правове регулювання за своїм обсягом менше поняття правового впливу і є його різновидом.

С. А. Комаров представив правовий вплив у вигляді системи, що складається з елементів, які впливають на суспільні відносини:

- 1) правова свідомість;
- 2) правова культура;
- 3) механізм правового регулювання;
- 4) правові принципи;
- 5) правотворчий процес¹⁸.

Правовий вплив має три відносно самостійних напрями (форми):

- 1) правове регулювання (спеціально-юридичний вплив);
- 2) інформаційно-психологічний;
- 3) культурно-виховний.

Правове регулювання як форма правового впливу пов'язана з особливим спеціально юридичним впливом права на суспільні відносини, який не може здійснювати жоден інший соціальний регулятор. Специфіка такого впливу пов'язана насамперед із засобами регулювання, а також з методами їх практичного використання.

Інформаційно-психологічний вплив права виражається в тому, що воно є, по суті, особливим різновидом соціальної інформації. За допомогою правових приписів до учасників суспільних відносин доводиться специфічна за своїм змістом інформація, певні відомості про основи державного і суспільного устрою держави, про загальні принципи організації та діяльності державного апарату, про структуру й повноваження конкретних органів влади і управління, про дозволену, необхідну і заборонену поведінку, про цілі правового регулювання, про засоби, що надані громадянам та організаціям для реалізації їх інтересів, про можливі наслідки порушення правових приписів і т.д.

Культурно-виховний вплив права обумовлено тим, що юридичні приписи є відображенням конкретних духовних, культурних, політичних, моральних та інших цінностей, які панують у суспільстві в певний історичний період часу. Залучаючи суб'єктів до таких цінностей, право формує у них моральні ідеали та установки і таким чином виховує їх.

Крім перерахованих вище форм правового впливу виділяють ще соціальний аспект, що характеризується взаємозв'язком правових та інших соціальних факторів (економічних, політичних, моральних тощо), які беруть участь в «житті» права на всіх етапах його функціонування. Ці фактори у своїй сукупності утворюють те, що називають соціальним середовищем дії права.

Таким чином, можна виділити наступні характерні ознаки правового регулювання, що відрізняють його від інших форм правового впливу:

- 1) специфічний предмет – група соціальних відносин, регульованих правом. Цей предмет вужчий, ніж предмет правового впливу;
- 2) специфічні засоби і методи юридичного впливу права на регламентацію і розвиток суспільних відносин;
- 3) метою правового регулювання є закріплення, регламентування, розвиток суспільних відносин, а також витіснення з суспільного життя віджилих і негативних явищ;
- 4) нормативна форма реалізації – у формі правовідносин (заснована на правових зв'язках суб'єктів з чітким розмежуванням їх на уповноважених і зобов'язаних);
- 5) досягнення конкретних соціальних результатів, що мають юридичне значення.

Підіб'ємо підсумки вищесказаного. Правовий вплив – ширше поняття, ніж правове регулювання, що є найважливішою його формою. Усі форми правового впливу взаємопов'язані один з одним. Але правове регулювання все ж є більш самостійним. Це цілеспрямований та ефективний вплив за допомогою правових (юридичних) засобів на поведінку людей і ті соціальні відносини, які є правовими за своїм змістом.

Важливо підкреслити, що розмежування між впливом і регулюванням необхідно для визначення зв'язків і взаємодії між елементами механізму правового регулювання.

¹ Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти / О. Х. Юлдашев. – К. : МАУП, 2004. – 576 с. – С. 70.

² Мазур О. С. Цивільне право України : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. С. Мазур. – К. : Ун-т «Україна», 2005. – 287 с. – С. 15.

³ Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М. : Госюриздат, 1961. – 381 с. – С. 57–59.

⁴ Явич Л. С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений / Л. С. Явич. – М. : Госюриздат, 1961. – 172 с. – С. 26–29.

⁵ Алексеев С. С. Об объекте права и правоотношения // Вопросы общей теории советского права : сб. статей / С. С. Алексеев ; под ред. проф. С. Н. Братуся. – М. : Государственное изд-во юрид. л-ры, 1960. – 407 с. – С. 287.

⁶ Сорокин В. Д. Правовое регулирование: предмет и метод : учеб. пособ. / В. Д. Сорокин ; под ред. И. Ф. Покровского. – СПб. : Ин-т морского права, 2000. – 217 с. – С. 10.

⁷ Поляков А. В. Общая теория права / А. В. Поляков. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 642 с. – С. 443.

⁸ Лазарев В. В. Общая теория права и государства : учеб. / В. В. Лазарев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2001. – 520 с. – С. 147.

⁹ Поляков А. В. Вказана праця. – С. 443.

¹⁰ Сорокин В. Д. Вказана праця. – С. 15.

¹¹ Гревцов Ю. И. Энциклопедия права : учеб. пособ. / Ю. И. Гревцов, И. Ю. Козлихин. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2008. – 772 с. – С. 149.

¹² Хайек Фридрих Август фон. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Фридрих Август фон Хайек ; пер. с англ. Б. Пинскера и А. Кустарева под ред. А. Куряева. – М. : ИРИСЭН, 2006. – 644 с. – С. 57.

¹³ Тихомиров Ю. А. Теория закона / Ю. А. Тихомиров; отв. ред. д-р юрид. наук В. П. Казимирчук. – М. : Изд-во «Наука», 1982. – 255 с. – С. 180.

¹⁴ Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1972. – 290 с. – С. 63.

¹⁵ Витченко А. М. Метод правового регулирования социалистических общественных отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. М. Витченко. – Саратов, 1969. – 19 с. – С. 16.

¹⁶ Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве (теоретико-информационный аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 / А. В. Малько. – М., 2007. – 367 с. – С. 26–31.

¹⁷ Гойман В. И. Действие права (методологический анализ) / В. И. Гойман. – М. : Академия МВД России, 1992. – 182 с. – С. 56.

¹⁸ Комаров С. А. Общая теория государства и права : учеб. / С. А. Комаров. – 8-е изд., испр. и доп. – М. ; СПб. : Изд-во Юридического института, 2012. – 608 с. – С. 471.

Резюме

Куракін О. М. Особливості предмета правового регулювання.

Стаття присвячена аналізу однієї з основних і найбільш часто вживаних категорій в загальній теорії права – предмета правового регулювання. Автором здійснюється спроба додаткової аргументації, що правове регулювання за своїм обсягом менше поняття правового впливу та є його різновидом.

Ключові слова: об'єкт, предмет, правове регулювання, правовий вплив, суспільні відносини.

Резюме

Куракин А. Н. Особенности предмета правового регулирования. Статья посвящена анализу одной из основных и наиболее часто употребляемых категорий в общей теории права – предмету правового регулирования. Автором предпринимается попытка дополнительной аргументации того, что правовое регулирование по своему объему меньше понятия правового воздействия и является его разновидностью.

Ключевые слова: объект, предмет, правовое регулирование, правовое воздействие, общественные отношения.

Summary

Kurakin O. Features subject of legal regulation.

This article analyzes one of the basic and most frequently used categories in the general theory of law – the subject of legal regulation. The author attempts to further the argument that the legal regulation in scope, less the concept of legal effect and is its variety.

Key words: object, subject, legal regulation, legal effect, public relations.

УДК 34(1/9)

О. О. МАЛИШЕВ

Олександр Олегович Малишев, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

АРХЕОЛОГІЧНЕ ПРАВО ФРАНЦІЇ: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Правова охорона археологічних пам'яток в Україні переживає кризу. Досі чинні внесені за попередньої влади зміни до законів, які фактично загнали більшість археологічних досліджень на маргінес. Не справдилися надії на те, що влада зверне увагу на відповідну сферу з огляду на євроінтеграцію. Угода про асоціацію України з ЄС торкається питання культурної політики лише крадькома, а в додатках до угоди не наведено жодної необхідної для впровадження європейської директиви з питань культури. Міжнародно-правове регулювання археологічної сфери, попри наявність принаймні двох спеціальних конвенцій, лишається недостатнім. Численні рекомендації міжнародних організацій, з огляду на свій «м'яко-правовий» характер, розглядаються нашим урядом як не варті уваги. Не імplementовані належним чином деякі положення ратифікованої Україною Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини 1992 р. й досі навіть не прийнято низку підзаконних актів, обов'язковість прийняття яких прямо передбачено законодавством ще понад 10 років тому.

З огляду на відсутність загальноприйнятних міжнародних стандартів, шлях до юридичного майбутнього української археології ми бачимо у детальному вивченні строкатих іноземних підходів у цій царині. Утім, у багатьох, навіть унітарних, державах пам'яткоохоронні питання значною мірою перебувають у компетенції місцевої влади, що ускладнює узагальнення відповідного досвіду. Певний виняток становить Франція. У цій країні археологічне право, завдяки відповідним крокам саме центральної влади, за останні десятиліття поступово було підняте на доволі високий щабель і наразі є важливим рушієм наукового і культурного розвитку суспільства.

Питання іноземного законодавства про охорону культурної спадщини досліджувалися такими вченими, як В. І. Акуленко, І. Е. Мартиненко, О. І. Мельничук, Г. Ф. Онуфрієнко Н. М. Рудика та ін. Водночас комплексних досліджень французького археологічного права у вітчизняній літературі досі не було.

У західноєвропейській юриспруденції вирізненню окремих галузей права чи законодавства приділяється значно менше уваги, ніж в Україні. Так, провідна французька дослідниця археологічного права К. Сожо у своїй книзі з цього предмета торкається відповідного теоретичного питання лише в анотації на задній частині обкладинки книги, зазначаючи, що археологічне право «перебуває на перетині приватного, кримінального, містобудівного та публічного права»¹. Таким чином, можна вважати його певним міжгалузевим утворенням. Що стосується місця археологічного права в системі законодавства Франції, то це питання достойно, хоч і не остаточно, було вирішене через прийняття окремого Кодексу про надбання (Code du patrimoine)².